

Kristeligt Dagblad | 17.04.2007 | Side 9 | 1184 ord | artikel-id: e0949edd

Kronik: Blev Danmark et demokrati i 1849?

KRONIK: Den næsten folkekomedieagtige måde, enevælden faldt på i Danmark, er en historisk myte med en hel del modifikationer, mener dagens kronikør

Af Tim Knudsen

Vi danskere er i skolen blevet belært om, at Danmark indførte demokratiet i 1849 på en helt fredelig måde. Vi er demokrater. Vi er hævet over borgerkrige. Grundloven blev "givet" af kong Frederik VII.

Men i de senere år har danske forskere ny tolket disse begivenheder. Enevælden var allerede opgivet af Christian VIII i 1847. Grundloven i 1849 blev skabt på baggrund af en blodig borgerkrig. Den øgede friheden, men den gav ikke politisk lighed med lige stemmeret til alle voksne.

Først i 1901 fik vi stort set gennemført parlamentarismen, så vi fik regeringer, som ikke havde folketingsflertallet imod sig. Først i 1901 fik vi hemmelige afstemninger. Først i 1915 fik kvinderne og tjenestefolk valgret. Først da kunne Danmark med nogen rimelighed kaldes et demokrati.

Godt nok brød den danske enevælde i 1848 sammen. Ifølge den traditionelle myte var sejrherrene især en gruppe ret så københavnske borgere, der dyrkede en dansk nationalisme i modsætning til den ældre patriotisme, der omfattede hele monarkiet. Denne danske nationalisme var inspireret af lignende nationale bevægelser i europæiske lande efter 1830.

Selv om gruppen først fra omkring 1866, da den havde udspillet sin rolle, blev benævnt de

nationalliberale, så er betegnelsen dækkende for deres dansk nationale og samtidig relativt politisk og økonomisk liberale anskuelser. Deres politiske liberalisme lå i, at de ville etablere borgerlig frihed i rammerne af en retsstat.

Det egentlige Danmark med København i spidsen havde længe stagneret, mens erhvervslivet blomstrede misundelsesværdigt i Holsten. Balancen skulle genoprettes med sløjfningen af enevældens snærende bånd om handel og industri. De fleste nationalliberale var akademikere - "de begavede, de dannede og de formuende" kaldte deres bedste taler Orla Lehmann dem.

De kæmpede målrettet for ytringsfrihed mod censur. De kæmpede for at få et parlament. Kampen endte med enevældens fald, der ikke mindst takket være den folkekære konge, Frederik VII, blev helt fredeligt. Frederik var netop i januar 1848 blevet konge efter Christian VIII, der ifølge de nationalliberales historiefortolkning desværre havde været konservativ og handlingslammet på sine gamle dage.

Det særligt danske var ifølge myten den næsten folkekomedieagtige måde, enevælden faldt på i det egentlige Danmark. Nogle borgere og embedsmænd anførte i marts 1848 et såkaldt folkeoptog, der pænt travede af sted til den næsten nye konge og krævede det gamle styre opløst og ministrene afskediget. Kongen erklærede, at han allerede havde afskediget sine ministre. Han ville nu være "konstitutionel konge" frem for enevældig. Man manglede blot lige en ny "konstitution", men der blev snart udarbejdet en grundlov, som endeligt blev stadfæstet 5. juni 1849.

Myten er stærkt forenklet. Den traditionelle historie overdriber forskellen på de nationalliberale og deres konservative modparter. De fleste liberale var lige så elitære som mange konservative. Derfor kunne de demokratiforbredende tendenser i 1849-grundloven også

rulles et stykke tilbage i 1866, da Grundloven uden større sværds slag blev ændret i anti-demokratisk retning. For de fleste af den tids politiske elite var ordet demokrati et sjældent brugt fremmedord, som betød et uønsket pøbelvælde, ja, ligefrem et revolutionært flertalsdiktatur i retning af Robespierres demagogiske og blodige "totalitære demokrati" under den store franske revolution.

De nationalliberale havde skræk for "almuen". Langt hen ad vejen delte liberale og konservative den opfattelse, der er blevet kaldt kritisk romantik. Man så samfundet som en organisme, der måtte gennemløbe en rolig og naturlig udvikling. Menneskene kunne intet opnå ved kunstige indgreb. Tankegangen appellerede både til konservative, som var mod forcerede eksperimenter og til liberale, som heri så en slags bekræftelse af forestillinger om kræfternes frie spil.

Overgangen til konstitutionel liberalisme i 1848-1849 blev ikke så fredelig endda. Nyere forskning har peget på, at der er en tæt sammenhæng mellem den forfatningsmæssige udvikling i Danmark og krigen mellem de danske og slesvig-holstenske.

Enevældens sammenbrud var ganske vist reelt sket, før borgerkrigen begyndte i marts 1848, men borgerkrigen spillede ind på udviklingen ved at samle danske på tværs af rang og stand i en national stemningsbølge, som nødvendigvis gjorde en udvidelse af stemmeretten til også at omfatte gårdmænd. En uventet stor udbredelse af stemmeretten til mere end 70 procent af mændene over 30 år. Det var også mange nationalliberale betænkelige ved.

Historieforskningen har naturligvis hele tiden vidst, at Grundloven blev skrevet sideløbende med en blodig krig, hvor mennesker slog hinanden ihjel. Men først i nyere forskning har man set, at det var en borgerkrig, fordi man dræbte mennesker med samme indfødsret. Og man har påpeget, at de nationalliberale modstandere af enevælden med Orla Lehmann i

spidsen pustede til ilden og bidrog til at provokere til krig, hvorved de kunne samle tidens nationale og liberale strømninger i Danmark og understøttet af en voldsom nationalistisk bølge.

Men det er heller ikke rigtigt at sige, at enevælden faldt under blodsudgydelse - faldet udløste derimod borgerkrigen. For enevælden var reelt faldet inden martsdagene i 1848. Det gamle styre under ledelse af Christian VIII havde i årevis bekymret fulgt situation og overvejet reformer. I mange år bagatelliserede historikerne, at Christian VIII og hans rådgivere i slutningen af 1847 indså, at tiden nu var inde til afvikling af enevælden. En ny forfatning var allerede fra december 1847 under forberedelse. De nationalliberales kup og den påfølgende krig medførte kun, at Grundloven blev et mere radikalt brud end man i begyndelsen af 1848 havde kunnet forudse. Og det er denne radikaliserings af bruddet med enevælden, ikke bruddet i sig selv, der ikke kan forstås uden at knytte bruddet sammen med den blodige borgerkrig.

Når det overhovedet kom til borgerkrig og senere i 1864 til tabet af Slesvig-Holsten, hang det sammen med, at selv om det egentlige Danmark var homogent nationalt og sprogligt, så foregik der i 1840'erne en polarisering i hertugdømmerne, hvor der ikke mindst fra nationalliberal side blev sat lighedstegn mellem sprog og national identitet. Som modpart stod en fremvoksende slesvig-holstenisme.

Forfatningen af 1849 gav efter samtidens målestok vid udbredelse af stemmeretten. Undtaget fra stemmeret var først og fremmest kvinder, men også tyende, fattige, straffede og utilregnelige blev holdt udenfor. Det var de syv umyndiggjorte "fer": "fruentimmere, folkehold, fattige, fallenter, forbrydere, fremmede og fjolser". Man har senere kaldt det "husbondedemokrati".

Først og fremmest udbredelsen af stemmeretten gør Grundloven til et demokratiserende

brud med fortiden. Når det kom så vidt, skyldes det behovet for national mobilisering under borgerkrigen. De fleste nationalliberale nærrede egentlig ikke tillid til, at bønderne var modne til at få politisk ansvar.

Kongen udnævnte og afskedigede ministre og embedsmænd, var rent formel militær øverstkommanderende, kunne erklære krig, slutte fred og internationale aftaler. Udenrigspolitikken lå helt uden for Rigsdagens indflydelse. Endelig kunne kongen, det vil sige regeringen, i nødsituationer, hvor Rigsdagen ikke var samlet, udstede provisoriske love. Yderligere må det nævnes, at der fortsat var enevælde i Slesvig-Holsten samt Lauenburg, og når det gjaldt rigets fællesanliggender, herunder udenrigspolitik. I 1855 blev der efter pres fra stormagterne skabt en fælles forfatning for riget, der understregede det autoritære ved hele rigets styre.

Alt i alt er det ved nærmere eftertanke ikke rimeligt at se 1848-49 som det danske demokratis både pludselige og endelige fødsel. 1849-Grundloven var en af borgerkrigen forceret ve. Enevælden havde selv gjort en del fødselsforberedelse. Men fødslen kom til at tage meget lang tid.

Tim Knudsen er professor ved Institut for Statskundskab ved Københavns Universitet